

اهداف درس

- آشنایی با مهمترین مفاهیم مالیه عمومی و سیاست مالی، روند تغییرات سهم دولت از درآمد ملی، عدم کارایی مکانیزم بازار، توزیع درآمد توسط دولت، مالیات و انواع و اثرات آن، سوبسید و انواع و اثرات آن، بودجه و ... و بررسی ابعاد و جوانب گوناگون مسائل مطروحه فوق در زمره مهمترین اهداف این درس میباشند.

جایگاه درس:

- سومین درس در سلسله دروس اقتصادی رشته حسابداری، درس مالیه عمومی و تعیین خط مشی دولتها میباشد. اهمیت این درس از این جهت است که دانشجو را با امور مالی دولتها، ابزارهای تامین مالی و اثرات سیاستهای مختلف مالی در شرایط مختلف اقتصادی آشنا مینماید. مباحث این درس عمدتاً جنبه کاربردی و عملیاتی داشته و دانشجو را قادر مینماید تا به تجزیه و تحلیل مسائل اقتصادی موجود کشور بپردازد.

نقش دولت و اندازه آن:

- دیدگاه‌های مختلف پیرامون نقش دولت و اندازه آن :
- ۱- **مرکانتیلیسم:** دولت نقش عمده ای در اقتصاد و تجارت دارد. طرفداران مرکانتیلیسم اعتقاد به وجود دولتی داشتند که مقتدر بوده و بتواند هر چه بیشتر ذخایر طلا و نقره را در کشور افزایش دهد. این امر مستلزم دخالت زیاد دولت در اقتصاد و تجارت بود.

• ۲- فیزیوکراسی :

- طرفداران فیزیوکراسی یا حامیان نظام طبیعی جایگاه مهمی برای دولت قائل نبودند. به عقیده ایشان نظام طبیعی خود، تعادل را در بازار ایجاد خواهد کرد و لذا نیازی به دخالت دولت نیست.

• ۳- کلاسیک ها:

- ایشان به کاهش دخالت دولت در اقتصاد و دارا بودن حداقل درآمد و هزینه برای دولت اعتقاد داشتند. به عقیده ایشان، در صورت وجود شرایط رقابت، مکانیزم بازار خود تضمین کننده تعادل، کارایی، تخصیص بهینه منابع و حداکثر رفاه می باشد و لذا نیازی به دخالت دولت نیست.
- در دوره کلاسیک ها در بخش کشاورزی و صنعت شرایطی مشابه بازارهای رقابتی موجود بود.
- البته واضح است که همه بازارها شرایط لازم برای رقابت کامل را ندارند، لذا بازار لزوماً تامین کننده کلیه نیازهای ضروری جامعه نمی باشد.

وظایف دولت از دیدگاه آدام اسمیت در کتاب ثروت ملل:

- ۱- ایجاد امنیت اجتماعی یعنی حمایت از جان و ناموس افراد جامعه و امنیت اقتصادی یعنی حمایت از اموال افراد جامعه
- ۲- ایجاد نظم و اعمال قانون از طریق تاسیس دادگاه ها و نیروی انتظامی
- ۳- تولید کالاها و خدمات عمومی

• آدام اسمیت غیر از سه وظیفه فوق، وظیفه دیگری را برای دولت قائل نبود. به همین جهت دولت حق دخالت در امور کشاورزی، صنعت، تجارت و سایر امور اقتصادی را نداشت. این عبارت که **"دولت کارفرمای خوبی نیست"** را اولین بار آدام اسمیت بکار برد. بعدها سایر کلاسیکها عنوان نمودند که دولت صنعتگر، تاجر و کشاورز خوبی هم نیست.

- انجام وظایف دولت، حتی کمترین وظایف آن که کلاسیکها بدان معتقد بودند، مستلزم انجام هزینه از سوی دولت میباشد، و لازمه هزینه کردن، داشتن درآمد است. به عقیده کلاسیکها این درآمد باید از محل اخذ مالیات فراهم شود.

- کلاسیک ها مطلقاً مالیات ها و خصوصاً مالیات های به بازار را مخرب در کارایی می دانند و **حداقل مالیات** را پیشنهاد می نمایند. بر طبق نظر کلاسیک ها حداقل مالیات برابر درآمدی است که سه وظیفه فوق را در حد ضروری به انجام برساند.

تمایز مالیه عمومی جدید و قدیم:

- اقتصاد بخش عمومی یا مالیه عمومی قبلاً دربر گیرنده مسائل زیر بود:

- ۱- مالیات و مسائل مالیاتی

- ۲- سیاست های گمرکی دولت

- در حالیکه کتب جدید اقتصاد بخش عمومی یا مالیه عمومی علاوه بر مسائل فوق شامل مباحث زیر هم میشوند:

- ۳- بخش هزینه های دولت و موسسات دولتی

- ۴- فعالیت های تولیدی دولت (فعالیت های اقتصادی)

معیارهای سنجش نقش دولت:

برای محاسبه و سنجش نقش دولت در اقتصاد، معیارهای متفاوتی ارائه شده است که برخی از آنها عبارتند از:

- ۱- **حجم هزینه های دولت:** این معیار به بررسی حجم هزینه های دولت و مقایسه آن در بین کشورهای مختلف می پردازد. این معیار گویا نیست بلکه باید حجم هزینه های دولت را نسبت به یک شاخص اقتصادی سنجید، زیرا مسلم است که حجم هزینه های دولت در مثلا کشور چین (که جمعیت آن حدودا ۲۰ برابر ایران است) بیشتر از ایران میباشد.

معیارهای سنجش نقش دولت:

- ۲- نسبت هزینه های دولت به درآمد ملی:

- در این معیار، نقص موجود در معیار اول برطرف شده است. بر اساس آن، اگر حجم هزینه های دولت به درآمد ملی در کشور A بیشتر از این نسبت برای کشور B باشد، آنگاه میتوان نتیجه گرفت که نقش و دخالت دولت در اقتصاد در کشور A بیشتر از کشور B میباشد.

معیارهای سنجش نقش دولت:

- ۳- نسبت هزینه های دولت به جمعیت یا هزینه سرانه دولت:
- در این معیار هزینه های دولت نسبت به شاخص جمعیت کشور سنجیده میشود. بر اساس این معیار، اگر نسبت هزینه دولت به جمعیت در کشور A بیشتر از کشور B باشد، آنگاه میتوان نتیجه گرفت که نقش و دخالت دولت در اقتصاد در کشور A بیشتر از کشور B است.

معیارهای سنجش نقش دولت:

- ۴- ترکیب هزینه های دولت:
- از این دیدگاه، ابتدا هزینه های دولت را به دو گروه تقسیم می کنیم:
- الف) هزینه های تمام شدنی
- ب) هزینه های انتقالی

هزینه های تمام شدنی:

- هزینه هایی که نهایتاً به وسیله دولت صورت می گیرد. این هزینه ها باعث جابجایی منابع جامعه به بخش عمومی می شود. به عبارت دیگر، هزینه هایی که در قبال آن دولت اقدام به خرید کالاها و خدمات مینماید را هزینه های تمام شدنی گویند. این هزینه شامل :

- الف) خرید کالاها و خدمات جاری: همانند کالاهای مصرفی و نیروی کار

- ب) خرید کالاها و خدمات سرمایه ای: همانند ایجاد راه ها، مدارس و بیمارستان ها. به عبارت دیگر این هزینه ها شامل خرید نهاده ها به وسیله بخش عمومی می شوند.

- $$\text{قیمت نهاده} \times \text{مقدار نهاده} = \text{هزینه های تمام شدنی}$$

هزینه های انتقالی:

- این هزینه ها جابجایی منابع از بخش های دیگر به بخش دولتی را به همراه ندارند مانند هزینه دولت برای بازنشستگی، سوبسیدها، پرداخت به بیکاران و ...
- این هزینه ها فقط توزیع منابع را بین افراد جامعه درون بخش خصوصی تغییر می دهند.

- دولت ها می توانند بدون انجام هزینه قابل توجهی در اقتصاد جامعه تاثیر عمده ای باقی بگذارند. برای مثال، دولت می تواند از طریق یک بخشنامه، مقرراتی را وضع کند که رستوران ها و اماکن غذاخوری را موظف به رعایت حد معینی از بهداشت محیط زیست نماید، یا مثلاً وادار نمودن تاکسی ها به استفاده از تاکسی متر و ... این بخشنامه برای دولت هزینه ای دربر ندارد ولی باعث ایجاد مشاغل متعدد نظیر تولید و واردات تاکسی متر، توزیع آن و خدمات تعمیرات و پشتیبانی آن و ... میشود.

بررسی هزینه های دولت در ایران در خلال سال های ۱۳۵۹ - ۱۳۶۹ :

ظرف ده سال مزبور تغییرات عمده ای در ترکیب هزینه های دولت رخ نداده است. در سال ۵۹ بیشترین هزینه از کل مربوط به **هزینه های اجتماعی** بوده که در سال ۶۹ نیز همین امر مشاهده می شود. کمترین سهم از هزینه های دولت در سال ۵۹ مربوط به **خدمات عمومی** بوده که در سال ۶۹ نیز خدمات عمومی کمترین سهم را دارا می باشد.

بررسی هزینه های دولت در ایران در خلال سال های ۱۳۵۹ – ۱۳۶۹ :

- در مورد هزینه های جاری نیز در سال ۵۹ بیشترین درصد از هزینه های جاری به خدمات اجتماعی تعلق داشته و به ترتیب بعد از آن، دفاع ملی، خدمات عمومی و خدمات اقتصادی قرار دارند که همین روند در سال ۶۹ حفظ شده است.

بررسی هزینه های دولت در ایران در خلال سال های ۱۳۵۹ – ۱۳۶۹ :

- ترتیب هزینه های سرمایه ای نیز از سال ۵۹ به سال ۶۹ تغییر ننموده و بیشترین درصد هزینه به هزینه های خدمات اقتصادی تعلق داشته است.
- شایان ذکر است که هزینه های امور اجتماعی شامل هزینه های آموزش و پرورش، آموزش عالی، فرهنگ و هنر، بهداشت و درمان، تامین اجتماعی و بهزیستی میشود. هزینه های امور عمومی نیز شامل هزینه های قانون گذاری، امور قضایی و ثبتی و نظم و امنیت داخلی کشور میباشد.

رشد بخش عمومی :

- مهمترین اهداف دخالت دولت در اقتصاد عبارتند از:
- ۱- تخصیص موثر منابع یا رفع عدم کارایی در تولید:
بخشی از منابع تولید باید صرف تولید کالاها و خدمات عمومی شود که معمولاً بخش خصوصی اقدام به تولید آنها نمی نماید و دولت باید این مهم را بر عهده گیرد.
- ۲- توزیع مناسب درآمد: ایجاد توزیع عادلانه تر درآمد از طریق اخذ مالیات و دادن سوبسید.
- ۳- حفظ ثبات اقتصادی: اتخاذ تدابیر شایسته بمنظور رفع بحراناها و عدم ثباتهایی مانند بیکاری و تورم.

تقسیم بندی کشورها بر حسب اندازه دولت (تحلیل مقطعی):

۱- کشورهای صنعتی متکی به اقتصاد آزاد مانند آمریکا، آلمان و ژاپن که در این کشورها دولت کمترین اندازه را دارد.

۲- کشورهای سوسیالیست که در آنها، دولت بیشترین اندازه را دارد.

۳- بقیه دنیا (شامل کشورهای جهان سوم و اروپای شمالی) که دارای اندازه متوسط دولت هستند.

- تحلیل زمانی از نقش و اندازه دولت :
- از زمان کلاسیک ها تا ابتدای دهه ۹۰ میلادی می توان گفت که عمده کشورهای جهان به سمت نقش بیشتر دولت در اقتصاد رفته اند.

دلایل رشد هزینه های دولت:

۱- مدل رشد هزینه های دولت از دید گاه رشد و توسعه اقتصادی:

- این مدل با توجه به ساختار اقتصادی مراحل رشد و توسعه و نیاز سیستم اقتصادی در عبور از یک مرحله و ورود به مرحله دیگر و نقش دولت در فراهم آوردن امکانات لازم برای رشد و توسعه مطرح می گردد.

- در مرحله ابتدایی رشد و توسعه، هزینه های سرمایه گذاری دولت نسبت به سرمایه گذاری کلی جامعه رشد بیشتری دارد. این سرمایه گذاری شامل سرمایه گذاری های زیر بنایی مانند ایجاد راه و جاده، سدها و پل ها و حمل و نقل و آموزش و تولید انرژی، یا به عبارت کلی کالاها و خدمات عمومی می شود.

- در مرحله بعد، هنوز هم هزینه های سرمایه گذاری دولت برای ایجاد زیربنا و بستر لازم جهت رشد و توسعه اقتصادی، بخش قابل توجهی از هزینه های سرمایه گذاری کل را تشکیل می دهد. در این مرحله، به علت ایجاد زمینه های ضروری توسط دولت، امکانات سرمایه گذاری برای بخش خصوصی فراهم شده است و سرمایه گذاری بخش خصوصی افزایش قابل ملاحظه ای خواهد داشت.

- به عنوان مثال اگر دولت در مرحله نخست منابع انرژی کافی و ارزان را تولید نموده باشد، در این صورت به علت کاهش قیمت نهاده انرژی، از یک طرف، تولید افزایش می یابد و از طرف دیگر، به علت کاهش هزینه تولید و نتیجتاً کاهش قیمت کالاها، تقاضای آنها زیاد خواهد شد و لذا تولید کنندگان برای پاسخ به نیازها باید تولید را افزایش دهند.

- با گذر از مرحله دوم نیاز به سرمایه گذاری زیر بنایی توسط دولت کم خواهد شد ولی سرمایه گذاری اجتماعی و خدمات رفاهی جایگزین آن خواهند شد. در مرحله بلوغ رشد و توسعه، نیاز به بهداشت، آموزش، تحقیقات و مسائل فرهنگی باعث می شود که دولت، هزینه های سرمایه گذاری امور اجتماعی را افزایش دهد.

- در مرحله مصرف و تولید انبوه، اختلاف طبقاتی درآمد افزایش می یابد و توجه دولت بیشتر معطوف به برنامه هایی برای رسیدن به توزیع مناسب درآمد خواهد شد. این امر از طریق انجام هزینه های انتقالی میسر می شود.

- **مرحله اول توسعه:**
 - افزایش هزینه های سرمایه گذاری زیر بنایی
 - **مرحله دوم توسعه:**
 - افزایش هزینه های سرمایه گذاری زیر بنایی
 - **مرحله سوم توسعه:**
 - افزایش هزینه های اجتماعی و خدمات رفاهی
 - **مرحله چهارم توسعه:**
 - افزایش هزینه های انتقالی
- آمار و ارقام موجود در مورد کشورهای مختلف روند تغییرات فوق را تایید می نماید.**

۲- نظریه واگنر:

- واگنر اقتصاددان قرن نوزدهم آلمانی است که توجه خاصی به مسائل اقتصاد دولت و هزینه های عمومی داشت.
- نظریه وی بدین شرح است: " با افزایش درآمدهای سرانه در یک اقتصاد، اندازه نسبی بخش عمومی هم افزایش می یابد. "

۲- نظریه واگنر:

- اگر درآمد ناخالص ملی و درآمد سرانه افزایش یابند، هزینه های دولت نیز افزایش خواهد یافت و نرخ افزایش در هزینه های دولت بیشتر از نرخ افزایش درآمد ملی خواهد بود.
- واگنر رشد بخش عمومی برخی از کشورهای اروپایی، آمریکا و ژاپن را مطالعه کرده بود و نظریه وی براساس این تجربیات استوار است.

عوامل موثر تعیین کننده رشد نسبی بخش عمومی از نظر واکنش:

۱- عوامل سیاسی :

با رشد صنایع، نیاز به ایجاد قراردادها و قوانین جدید افزایش خواهد یافت. در نتیجه نوعی سیستم اداری (قوه مجریه) و داور (قوه قضائیه) برای رسیدگی به موارد فوق مورد نیاز می باشد. از طرف دیگر سیر صنعتی شدن خود منجر به شهر نشینی و توسعه شهرها خواهد شد و لذا نیاز بیشتر به خدمات شهری دولت احساس می شود. پس باید دولت در زمینه تأمین این نیازها اقدام نماید.

عوامل موثر تعیین کننده رشد نسبی بخش عمومی از نظر واگنر:

- ۲- عوامل اقتصادی : وقتی که درآمدهای حقیقی جامعه زیاد می شود، هزینه های عمومی خدمات اجتماعی نظیر آموزش، بهداشت و فرهنگ و... به دلیل افزایش تقاضا، افزایش می یابد و چون کاهش درآمدی تقاضای این کالاها و خدمات زیاد است (مثلا اگر درآمد ۱٪ افزایش یابد، تقاضای این کالاها بیشتر از ۱٪ افزایش خواهد یافت)، لذا با افزایش درآمد، اینگونه هزینه ها به نسبت بیشتری افزایش خواهند یافت.

۳- تحلیل سیاسی و تغییرات در هزینه های دولت:

این نظریه توسط پیکاک و وایزمن ارائه گردیده و عبارتست از:

- "حکومت ها با توجه به تمایل مردم آماده خرج کردن بیشتر هستند، حال آنکه مردم دوست ندارند مالیات های بیشتری بپردازند و حکومت ها الزاماً به خواسته های مردم توجه می کنند."

- مردم مقدار بیشتر کالاها و خدمات عمومی را بر مقدار کمتر آن ترجیح می دهند در حالیکه دوست ندارند مالیات بیشتر بپردازند (به عبارت دیگر $Mux > 0$ است). پس از یک طرف دولت به دنبال تولید و ارائه کالاهای عمومی است و لذا درصدد افزایش هزینه های خود می باشد و چون برای انجام این هزینه ها نیاز به درآمد دارد، لذا باید مالیات بیشتری جمع کند که این مورد علاقه مردم نیست.

- دولت تا آن حد هزینه ها و مالیات ها را افزایش میدهد که حد مورد پذیرش مردم است که فراتر از آن می تواند احتمالاً منجر به اعتراض مردم گردد.

- در شرایط نامطلوب اجتماعی نظیر جنگ، قحطی، زلزله، سیل و ... این روند منظم در افزایش هزینه های دولت به هم خورده و در چنین مواردی دولت ها ناگزیر به افزایش یکباره هزینه های خود می باشند که هر چند از نرخ مورد قبول تجاوز می کند ولی تحت شرایط خاص مورد قبول مردم قرار می گیرد.

عدم کارایی مکانیزم بازار:

شرایط لازم برای کارایی مکانیزم بازار و ایجاد تخصیص بهینه منابع عبارتند از:

- وجود تعداد زیاد و کافی عرضه کننده به نحوی که هیچ کدام نتوانند بر قیمت بازار تاثیر گذارند.
- وجود تعداد زیاد و کافی تقاضا کننده به نحوی که هیچ کدام نتوانند بر قیمت بازار تاثیر گذارند.

عدم کارایی مکانیزم بازار:

- آزادی ورود و خروج تولید کنندگان و متقاضیان به بازار.
- برخورداری از اطلاعات کامل و شرایط بازار.
- یکسان بودن کالای تولید شده. کالاها مجانس، همگن و مشابه باشند.
- واضح است که شرایط لازم برای کارایی مکانیزم بازار و ایجاد تخصیص بهینه منابع همان شرایط وجود بازار رقابت کامل میباشد.

پیامدهای خارجی یا اثرات برون زایی

فعالیت ها و تصمیمات اقتصادی گروهی، می تواند برای دیگران نتایج اقتصادی یا غیر اقتصادی داشته باشد. وقتی یک فعالیت اقتصادی اجرا می شود، فرد یا گروه دیگری، غیر از کسانی که در گیر فعالیت اقتصادی بوده و یا تصمیم گیرنده هستند، نیز متاثر می شوند.

انواع پیامدهای خارجی:

- ۱- پیامدهای خارجی منفی یا غیر اقتصادی مانند تولید آلودگی توسط کارخانه فولاد و ایجاد ازدحام و نتجتاً افزایش هزینه در استفاده از کالاهای عمومی نظیر بزرگراه و ...
- ۲- پیامدهای خارجی مثبت یا اقتصادی مانند پرورش گل و تولید عسل.

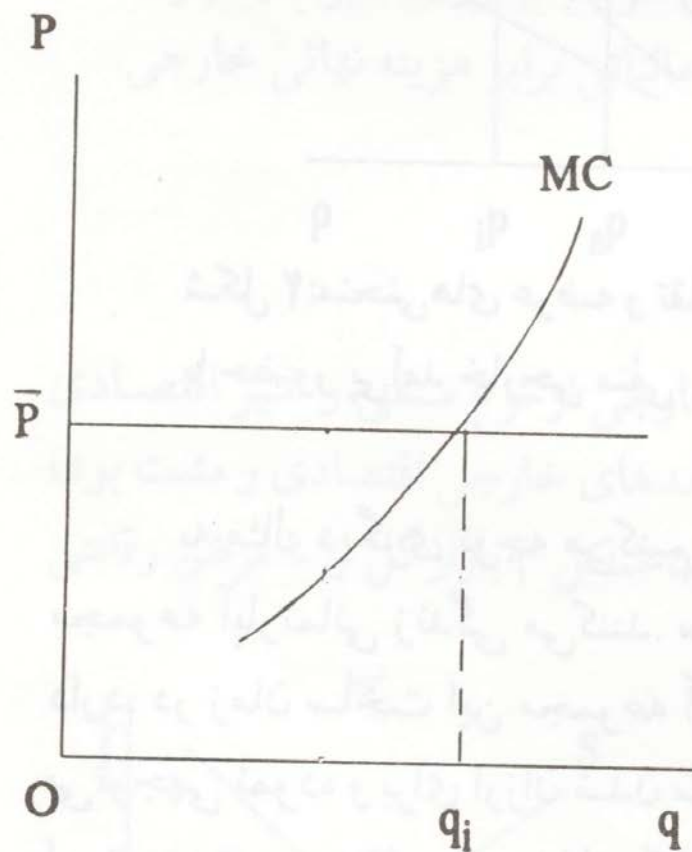

قیمت گذاری :

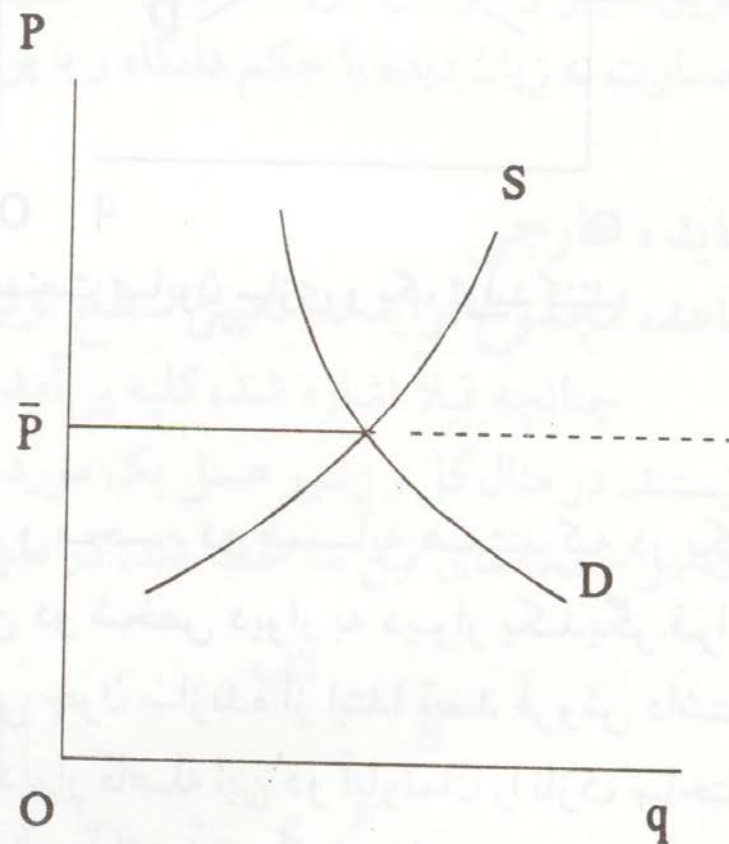
الف (در صورت فقدان پیامدهای خارجی، یک
بنگاه حداکثر کننده سود در شرایط رقابتی تا
جایی تولید می کند که قیمت برابر هزینه نهایی
تولید باشد $(P = MC)$.

- در نمودار زیر در سطح Q_i تولید میکند.

الف

ب

منحنی‌های عرضه و تقاضای صنعت صابون سازی و یک تولید کننده

مورد نظر صابون

قیمت گذاری :

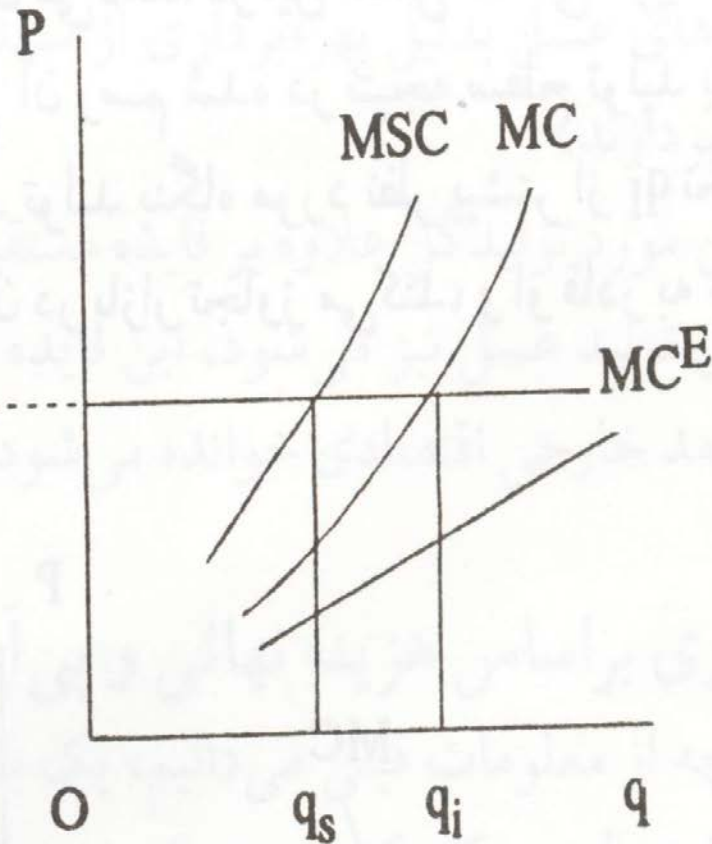
- (ب) در صورت وجود پیامدهای خارجی به نحوی که تولید کالای مورد نظر، علاوه بر هزینه تولید، هزینه ای نیز متوجه جامعه نماید، در این صورت اگر بنگاه هزینه ایجاد شده برای جامعه را به حساب نیاورد و فقط هزینه نهایی داخلی تولید کالا را منظور نماید سطح تولید بیش از اندازه مطلوب خواهد بود
(qi)

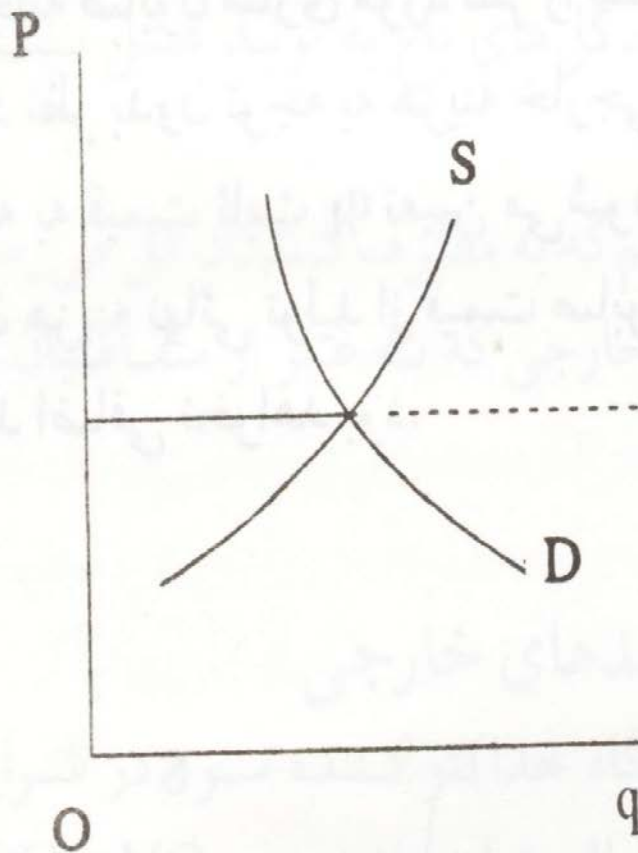
- حد مطلوب و بهینه تولید صابون نقطه ای است که در آن $P = SMC$ است که SMC جمع هزینه نهایی داخلی تولید ($MC1$) و هزینه نهایی خارجی ($MC2$) تحمیل شده به جامعه است. یعنی QS حد مطلوب و بهینه تولید میباشد.

الف

ب

منحنی‌های عرضه و تقاضای صنعت صابون سازی و یک تولید کننده
با حضور پی‌آمد خارجی منفی.

- چون برای تولید کننده پیامد خارجی منفی انگیزه ای وجود ندارد تا از این هزینه (هزینه نهایی خارجی) کم کند یا هزینه مزبور را در حساب هزینه های خود منظور نماید، لذا دخالت دولت در چنین مواردی لازم است. این دخالت به طرق زیر انجام می گیرد:

- ۱. مجبور کردن تولید کننده به کنترل کردن آلودگی (مثلا بکمک نصب فیلتر).

- ۲. مجبور کردن تولید کننده به تغییر در تکنیک تولید (مثلا بکمک تکنولوژی پیشرفته تر که آلودگی کمتر دارد).

- ۳. وضع قانون برای حمایت از متضرر یا جامعه

- ۴. وضع مالیات بر تولید کننده به اندازه هزینه نهایی خارجی

قاعده مجموع فواید در تعیین سطح تولید:

اگر پیامد خارجی مثبت وجود نداشته باشد، محل تلاقی منحنی های عرضه گل و تقاضای گل، نقطه تعادل و تخصیص بهینه منابع را ارائه می نماید.

- اگر پیامد خارجی مثبت وجود داشته باشد، یعنی در کنار پرورش گل، کندوی عسل موجود باشد که منجر به افزایش تولید عسل و مرغوبیت آن گردد، در این صورت تخصیص بهینه منابع از تلاقی منحنی عرضه و جمع منحنی های تقاضا (منحنی فایده نهایی داخلی و منحنی فایده نهایی خارجی) بدست خواهد آمد.

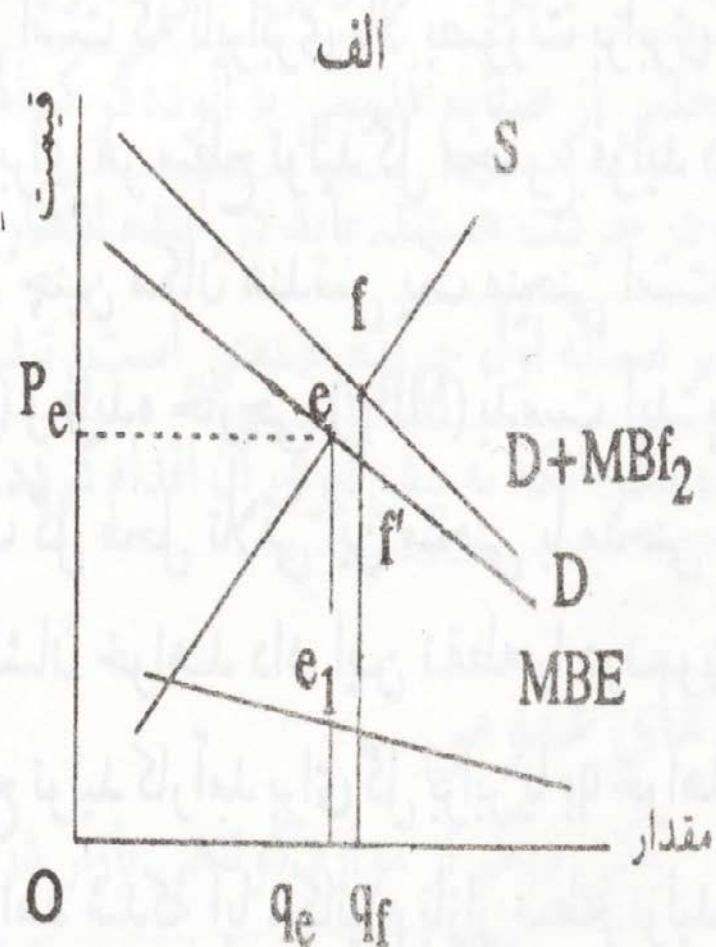
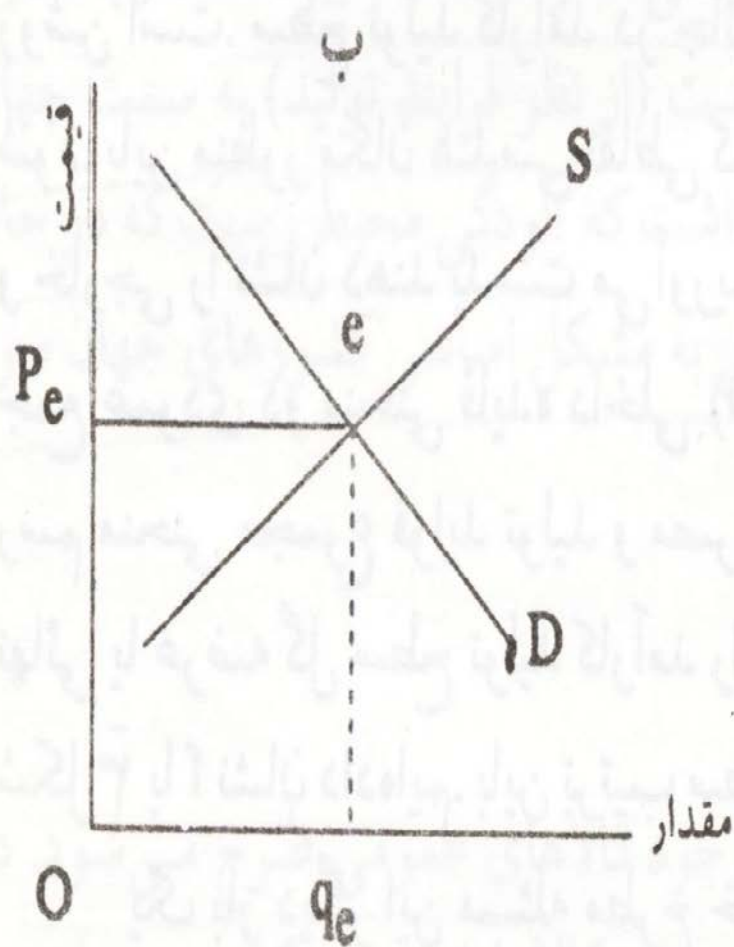

- با معرفی فایده خارجی، سطح تولید (qe) دیگر کارآمد نیست زیرا مجموع فواید حاصل از تولید qe واحد از گل، بیشتر از هزینه تولید آن است یعنی برای qe:
 $MC < D + MBE$

- فایده نهایی خارجی + فایده نهایی داخلی < هزینه نهایی

- محل تلاقی منحنی مجموع فواید تولید (MBE+D) با منحنی هزینه نهایی (S) سطح تولید کارآمد را نشان می دهد.

پیآمدهای خارجی اقتصادی و اثرات فواید خارجی در تخصیص منابع

- از آنجایی که تولید کننده گل فقط از طریق دریافت قیمت گل از متقاضی مستقیم گل در بازار، قادر به جبران هزینه تولید خود است، در این صورت حاضر به افزایش تولید به سطح q_f نخواهد بود. در این صورت دخالت دولت ضروری به نظر می رسد.

- دولت می تواند با پرداخت سوبسیدی معادل فایده نهایی خارجی جبران کسر پرداخت مصرف کننده گل را بنماید. همچنین می تواند از طریق قانون این حق را به تولید کننده گل بدهد که بخشی از هزینه تولید خود را از کندوداران دریافت نماید.

مسئله گسترش صنایع و آلودگی

پیامدهای خارجی مثبت (اقتصادی) موارد آن محدود و کم است.

- پیامدهای خارجی منفی (غیر اقتصادی) موارد آن بسیار زیاد است که مهمترین آن آلودگی است.
- آلودگی آب و هوا امروزه یکی از مشکلات همه کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه است.
- در جوامع پیشرفته صنعتی مقررات بسیار سختی را برای آلوده گر ها پیش بینی نموده اند.
- تکنولوژی تولید به سمت تولید همراه با پیامد خارجی منفی یا آلودگی کمتر در حال تغییر است.

کالاهای عمومی

- کالاها را میتوان با توجه به دو خاصیت رقابت پذیری و قابلیت تخصیص منافع به چهار گروه تقسیم نمود:

جدول شماره ۱. تقسیم‌بندی کالاها و خدمات

منافع غیر قابل تخصیص	قابلیت تخصیص منافع	
B	A	رقابت پذیر
D	C	غیر قابل رقابت

- کالاهای گروه A: رقابت پذیری و قابلیت تخصیص منافع را دارند: کالاها و خدمات خصوصی مثل پیراهن، مداد و ... اینگونه هستند.

- برای در اختیار گرفتن کالاهای خصوصی رقابت لازم است. چون مثلاً اگر ۵ عدد پیراهن داشته باشیم و ۶ نفر باشیم، کسانی در این رقابت برنده می شوند که قیمت های بالاتر را می توانند بپردازند. از طرفی کالاهای خصوصی کالاهایی هستند که کاملاً منافع آن را می توان به خود اختصاص داد به نحوی که استفاده یکی مانع از استفاده دیگری میباشد.

کالاهای عمومی

- ۲- کالاهای گروه D: غیر قابل رقابت بوده و منافع آنها غیر قابل تخصیص میباشد. کالاهای عمومی خالص مثل برنامه تلویزیون اینگونه هستند.

- ۳- کالاهای گروه C: غیر قابل رقابت بوده ولی منافع آنها قابل تخصیص است. کالاهای عمومی که در استفاده از آن محدودیتی لحاظ شده است مانند عبور از پل، عبور از بزرگراه و ... با پرداخت عوارض مربوطه.

کالاهای عمومی

- ۴- کالاهای گروه B : رقابت پذیر هستند ولی منافع آنها غیر قابل تخصیص است. کالای عمومی هنگامی که رقابت در آن وجود داشته باشد ولی منافع آن قابل تخصیص نباشد مانند عبور از بزرگراهی که دچار شلوغی و ازدحام است و عوارضی برای استفاده از آن اخذ نمیشود، از اینگونه است.

کالاهای عمومی و سواری مجانی :

اکثر کالاهای عمومی این خاصیت را دارند که وقتی تولید و عرضه شدند امکان اعمال استثنا در استفاده از آن غیر ممکن یا دشوار خواهد بود (عدم امکان تخصیص منافع).

- برای یک بنگاه خصوصی که در جهت کسب حداکثر سود عمل می کند باید امکان تفکیک منافع و تخصیص آن وجود داشته باشد تا مبادرت به تولید یک کالا و یا خدمت بنماید.

- او باید بتواند منافع کالا را به کسانی که قیمت آن را می پردازند تخصیص دهد و آنان که از پرداخت ممانعت می کنند را از استفاده محروم نماید.

- در مورد کالاهای عمومی این نکته اهمیت دارد که حتی اگر امکان تخصیص منافع با هزینه ای معقول ممکن باشد، منع استفاده از آن برای عده ای، غیر اقتصادی خواهد بود، چون هزینه نهایی استفاده از کالاهای عمومی خالص، صفر است یعنی اضافه شدن یک استفاده کننده دیگر هزینه جدیدی ایجاد نخواهد کرد.

تولید و ارائه کالاهای عمومی :

در زمینه کالاها و خدمات عمومی بهتر است ما به جای کلمه تولید کالاها و خدمات به وسیله دولت از ارائه آنان صحبت کنیم چون الزاماً دولت برای ارائه چنین کالاها و خدماتی خود مبادرت به تولید نمی کند، بلکه گاه ممکن است تولید کالاها و خدمات عمومی تحت یک قراردادی به وسیله بخش خصوصی صورت گیرد.

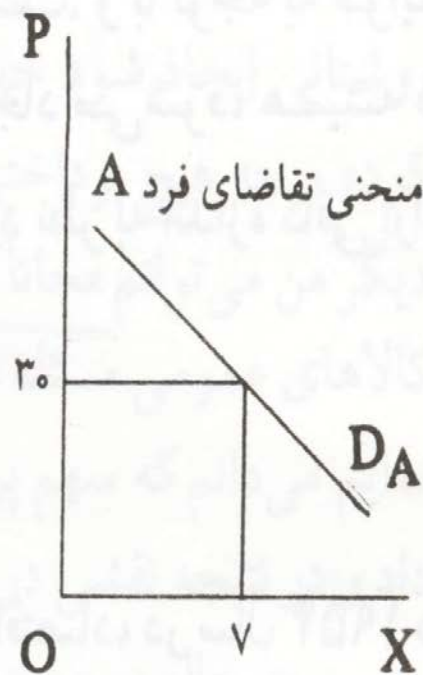
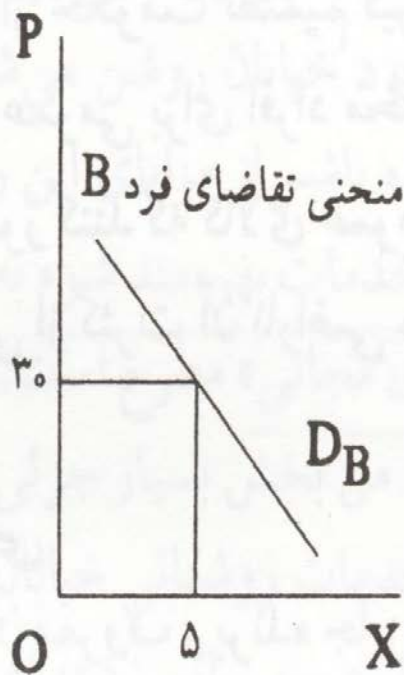
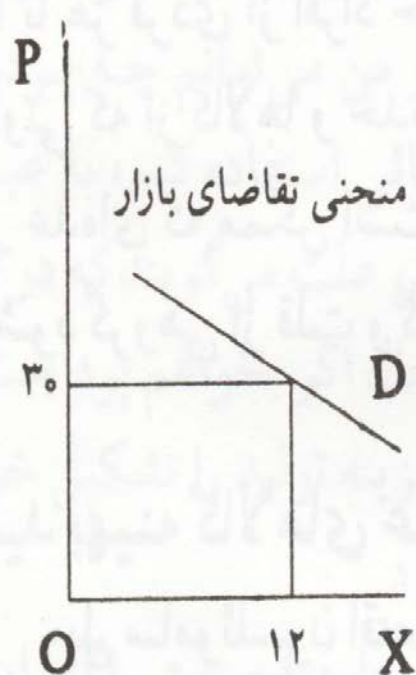

تولید بهینه کالاهای عمومی :

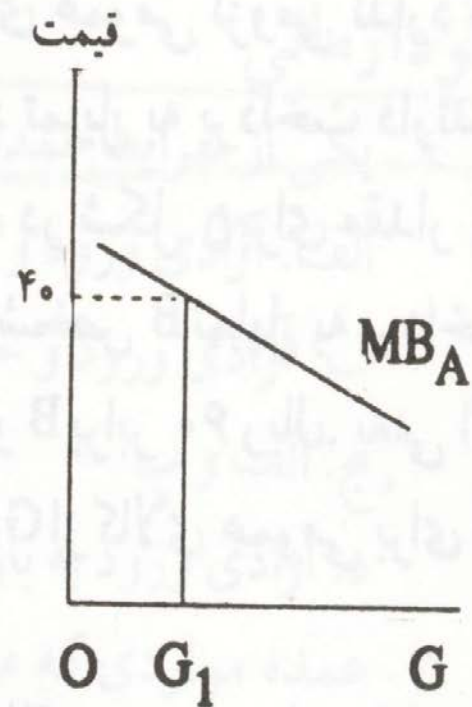
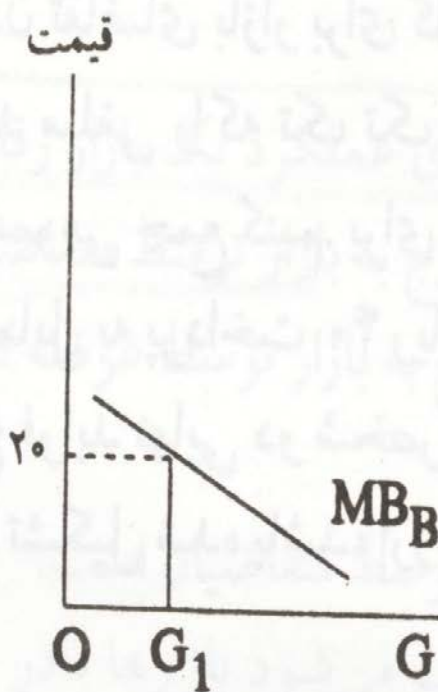
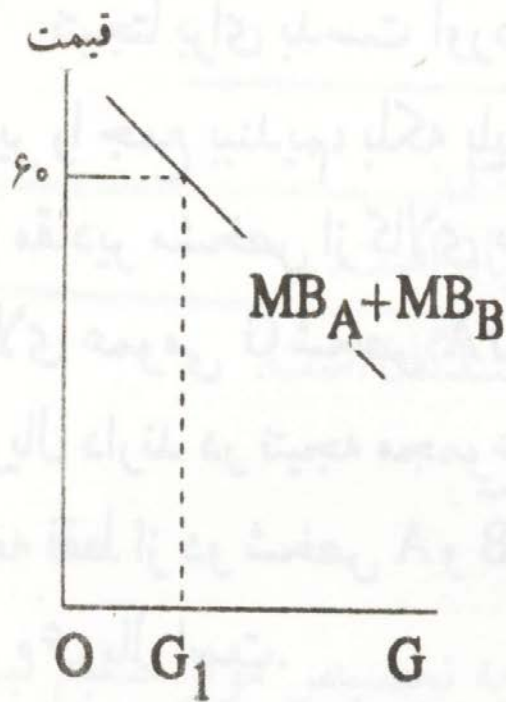
- پل ساموئلسن معتقد است که یک سطح بهینه ای در تولید کالاها و خدمات عمومی وجود دارد.

برای کالاهای خصوصی منحنی تقاضای بازار جمع افقی منحنی های تقاضای فردی است، در حالیکه برای کالاها و خدمات عمومی منحنی تقاضای کل (فایده نهایی) از جمع عمودی منحنی های تقاضای تک تک اشخاص به دست می آید.

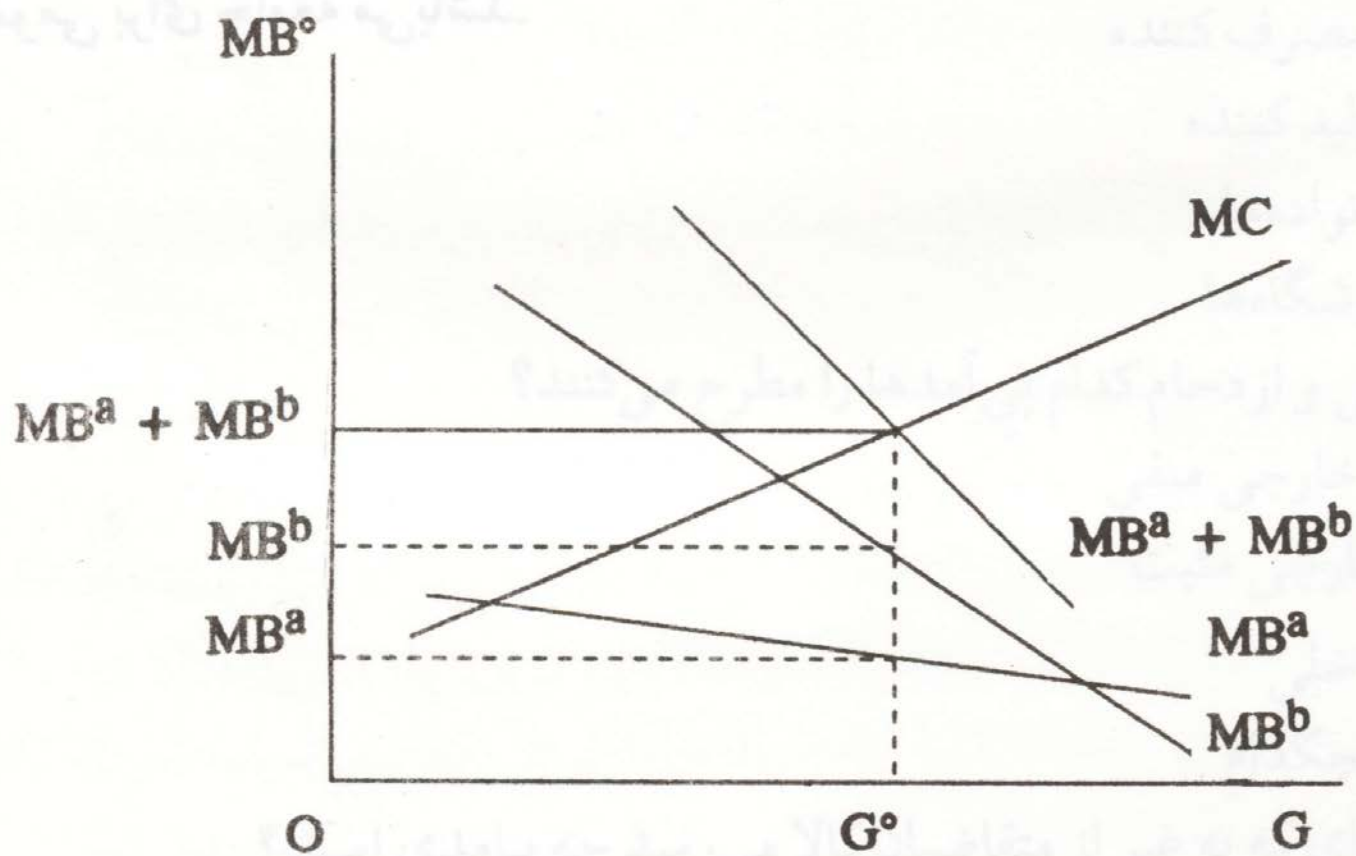
منحنی‌های تقاضای دو شخص A و B، و منحنی تقاضای بازار که از جمع افقی منحنی‌های تقاضای دو فرد برای قیمت‌های یکسان بدست می‌آید.

استخراج منحنی تقاضا برای کالای عمومی G در یک بازار فرضی، از
جمع عمودی منحنی‌های تقاضای دو شخص A و B .

- به عقیده ساموئلسن، سطح تولید کارآمد کالای عمومی در G^0 تعیین می شود یعنی در جایی که مجموع فواید نهایی کالای عمومی برای دو شخص استفاده کننده برابر هزینه نهایی تولید است.

سطح تولید کارآمد کالای عمومی. سطح تولید کارآمد از برابری
مجموع فواید نهائی و هزینه نهائی تولید بدست می آید.

اهداف و وظایف دولت

- اهداف یا وظایف دولت عبارت بودند از:
- ۱- تخصیص بهینه منابع
- ۲- توزیع عادلانه درآمد : حمایت از طبقات ضعیف جامعه و کم درآمد
- ۳- حفظ ثبات اقتصادی

اهداف توزیع عادلانه درآمد

- ۱- هدف اقتصادی : تغییر در توزیع درآمد موجب تغییر در نرخ پس انداز، سرمایه گذاری، تقاضا، تولید، اشتغال و... می شود. پس دولت میتواند بمنظور تغییر یک یا تعدادی از این متغیرها از طریق توزیع درآمد اقدام نماید.
 - ۲- هدف سیاسی : جلب نظر رای دهندگان (فقرا و افراد کم درآمد) و جلوگیری از بروز طغیان و شورش.
- به علت پیوستگی و ارتباط بین توزیع درآمد و متغیرهای اقتصادی، پیچیدگی اعمال یک سیاست عادلانه درآمد آشکار می شود.

منابع ایجاد کننده درآمد:

۱- دستمزد و حقوق

• ۲- از محل دارایی ها و اموال مانند اجاره ساختمان و سود سهام

• ۳- از طریق دولت: پرداخت های انتقالی،
سوبسیدها و کمک های بلا عوض دولت

علل تفاوت در دستمزدها و حقوق:

- ۱- استعداد ذاتی و توانایی جسمانی
- ۲- سرمایه گذاری در آموزش نیروی انسانی و افزایش مهارت و توانایی وی
- ۳- نوع شغل : مطلوبیت و عدم مطلوبیت مشاغل : کار در گل فروشی و کار در معدن
- ۴- تجربه و کسب مهارت های تجربی
- ۵- عواملی که جنبه تبعیضی دارند : موقعیت خانوادگی ، نژاد ، رنگ ، مذهب
- ۶- تعداد صاحبان درآمد در یک خانوار

درآمد ناشی از داراییها:

- منبع دوم ایجاد درآمد یعنی دارایی ها و اموال از دو طریق به دست می آیند:

- ۱- پس انداز

- ۲- ارثیه

اشکال گوناگون نگهداری دارایی و ثروت:

۱- سپرده نزد بانک ها : کوتاه مدت ، بلند مدت

• ۲- خرید اوراق سهام : سهام شرکت ها

• ۳- خرید اوراق قرضه دولتی و خصوصی

• ۴- ایجاد فعالیت تولیدی یا تجاری

• ۵- خرید املاک و مستغلات

• ۶- نگهداری پول نقد

پرداخت های انتقالی :

- پولی است که از طریق دولت بدون انتظار خدمات یا کار متقابل به افراد جامعه پرداخت می شود. مانند کمک های دولت به اقشار کم درآمد و آسیب پذیر، پرداخت به بیکاران، مستمري تامین اجتماعی و حقوق بازنشستگی.
- کلیه پرداخت های انتقالی لزوماً برای فقرا انجام نمی شود مانند سوبسید برای سوخت (بنزین). چنانچه روشن است بخش عمده ای از این پرداخت ها به بازنشستگان و مستمري بگیران می باشد. لیکن قسمت عمده پرداخت های انتقالی به منظور برابر کردن توزیع درآمد است.

برابری توزیع درآمد :

- به علت تفاوت در دستمزدها و درآمدها که بعضاً مبتنی بر استعداد ذاتی و توانایی جسمانی افراد می باشد، توزیع درآمد در یک جامعه نمی تواند به صورت کاملاً برابر باشد. البته این نابرابری و عدم تعادل در همه جا یکسان نمی باشد.

روش بخشکهای درآمدی

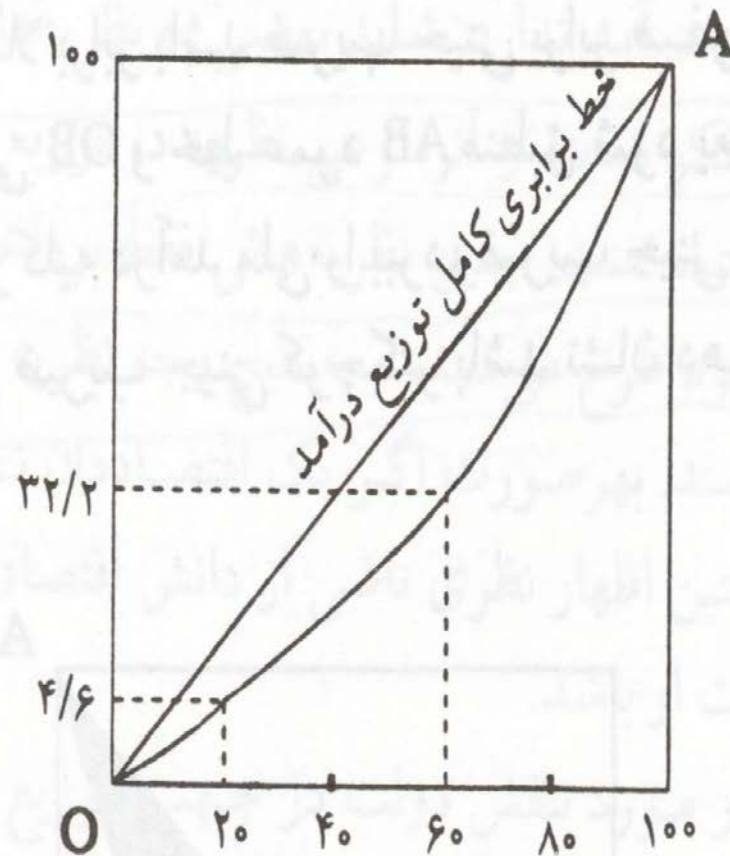
- برای نشان دادن نابرابری در توزیع درآمد می توان از روش بخشک های درآمدی استفاده کرد. در این روش با تقسیم درآمد هر خانوار بر تعداد افراد آن، درآمد سرانه هر خانوار را به دست می آوریم. آنگاه کلیه خانوارها را براساس آن از پر درآمدترین افراد به پایین ترین مرتب می کنیم و سپس کلیه جامعه را به ده یا هشت یا پنج بخش و ... تقسیم می کنیم. آنگاه محاسبه می نماییم که مثلاً دهک اول چند درصد درآمد را در اختیار دارد و دهک آخر چقدر و ...

رسم توزیع درآمد :

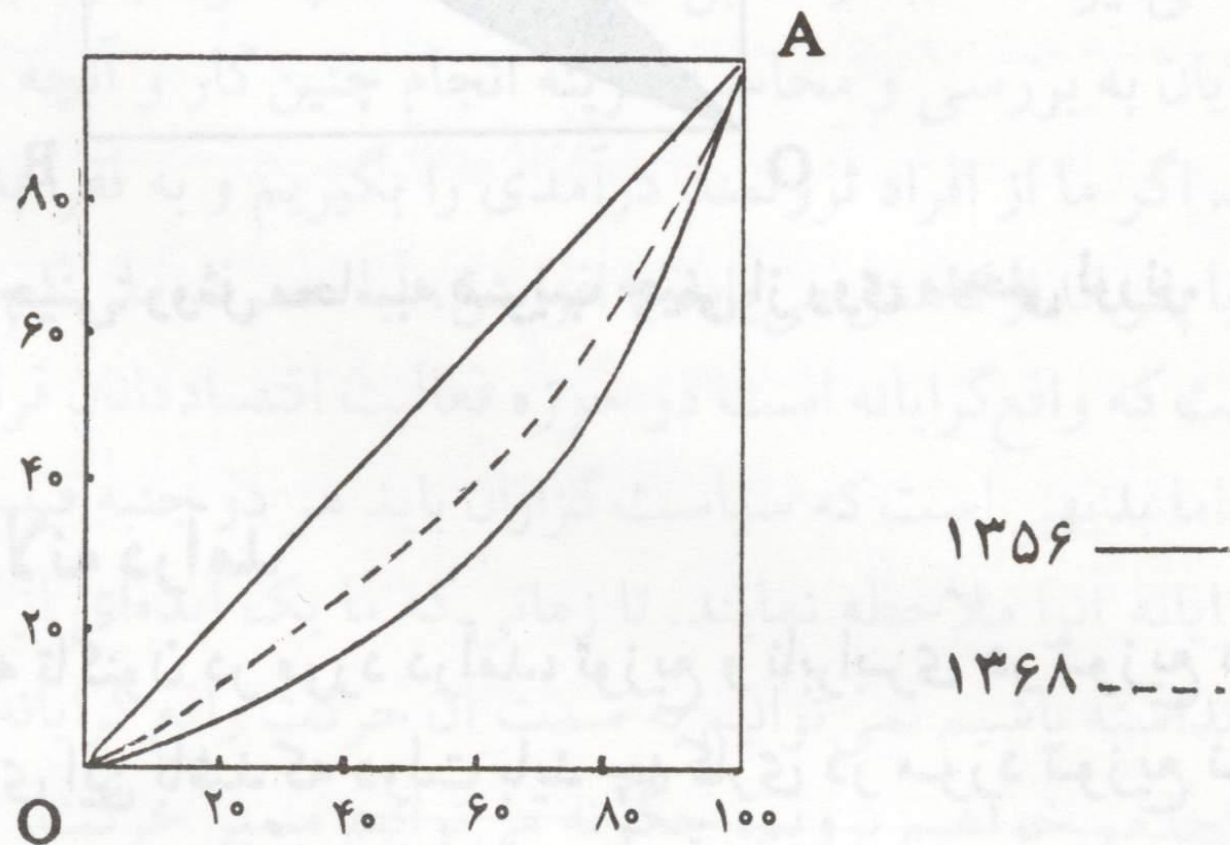
معروف ترین روش برای رسم توزیع درآمد منحنی لورنز (Lorenz Curve) می باشد. این منحنی در دستگاه مختصاتی رسم میشود که محور افقی آن بیانگر درصد خانوارها می باشد و محور عمودی آن بیانگر درصد درآمدها است.

- هر چقدر منحنی لورنز بیشتر نسبت به محور افقی محدب باشد، توزیع درآمد نابرابرتر است. اگر به صورت قطر مربع باشد توزیع کاملاً برابر به وجود می آید.

رسم منحنی لورنز: منحنی لورنز یکی از معروف‌ترین روش‌های
نموداری برای نشان دادن توزیع درآمد می‌باشد.

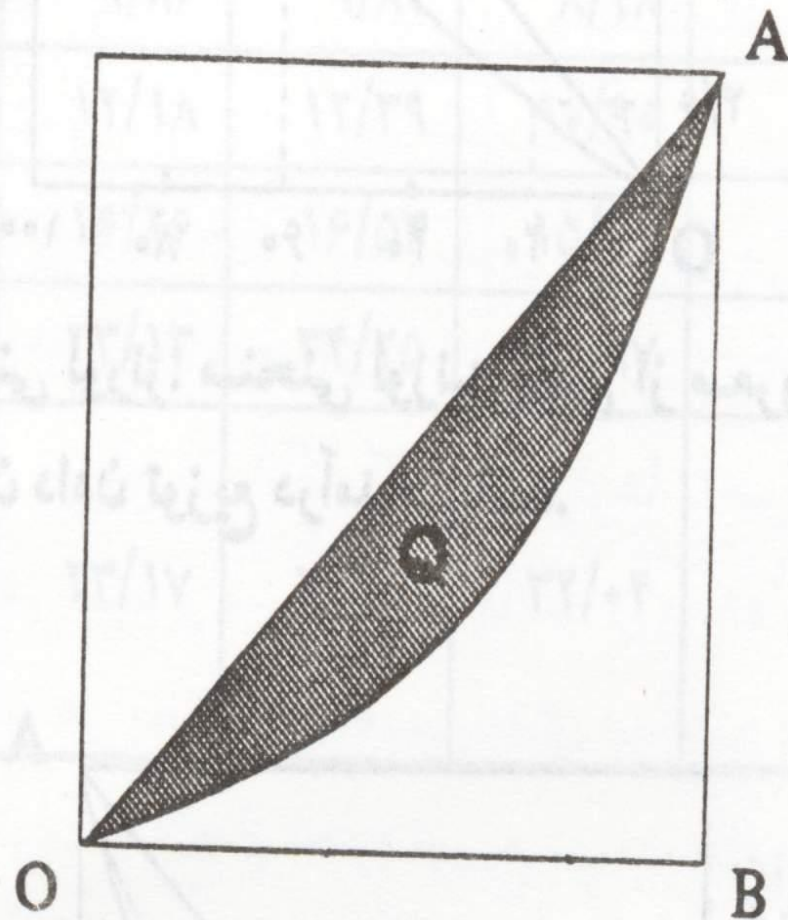

منحنی‌های لورنز برای سالهای ۱۳۵۶ و ۱۳۶۸ ایران

اندازه گیری نابرابری توزیع درآمد :

معیار اندازه گیری نابرابری توزیع درآمد ضریب جینی (Gini Coefficient) می باشد. این ضریب به کمک منحنی لورنز به دست می آید. این ضریب نسبت سطح فاصل بین منحنی لورنز و خط برابری کامل درآمد به کل مثلث سمت راست و پایین خط برابری کامل درآمد می باشد.

ضریب جینی: روش محاسبه ضریب جینی از روی منحنی لورنز.

- اگر منحنی لورنز منطبق بر خط توزیع کاملاً برابر درآمد شود (توزیع درآمد کاملاً برابر باشد) ضریب جینی صفر خواهد شد.

- اگر منحنی لورنز منطبق بر دو ضلع مثلث پایین شود (توزیع درآمد کاملاً نابرابر باشد) ضریب جینی یک خواهد شد.

- هر چقدر ضریب جینی کوچکتر باشد (به صفر نزدیکتر باشد) نشان دهنده توزیع برابرتر و مناسب تر درآمد می باشد.

نقش دولت در جهت توزیع درآمد:

- نظریات مختلف پیرامون نقش دولت در جهت توزیع درآمد:

- ۱- **نظر فلاسفه** که بیشتر به جنبه های فلسفی و ارزشی تکیه دارند و در حقیقت ایده آل بوده و از دید ایده آلیسم، معتقد به لزوم دخالت دولت جهت تحقق یک توزیع درآمد عادلانه می باشند.

• ۲- نظر اقتصاد دانان که بیشتر جنبه واقع گرایانه داشته و برای دخالت دولت ، امکانات و عدم امکانات را مورد ملاحظه قرار می دهند. ضمناً کلیه اثرات دخالت دولت در اقتصاد ناشی از دخالت در توزیع درآمد را نیز ملاحظه می نمایند و لذا حیطه دخالت دولت از نظر ایشان محدود می باشد.

نظریه عدم دخالت دولت در توزیع درآمد :

این نظریه متعلق به توماس هابز و جان لاک می باشد. ایشان معتقد هستند که مکانیزم بازار خود عادلانه عمل می کند و هر کس باید مجاز باشد تا از حاصل فعالیت های اقتصادی خود کاملاً بهره مند شود. به نظر ایشان کسب هر گونه درآمدی از طریق هر عاملی (کار و سرمایه) در هر بازاری عادلانه بوده و لذا جایی برای دخالت دولت باقی نمی ماند.

- ایشان معتقدند که برقراری مالیات و انتقال درآمد مالیاتی به صورت سوبسید باعث دخالت در انگیزه هایی می شوند که به وسیله بازار ایجاد می شود. به این صورت که مالیات بر درآمد صاحبان ثروت، باعث کاهش انگیزه کار آنها خواهد شد. در حالیکه انتقال این درآمد مالیاتی به فقرا نیز انگیزه کار و تلاش آنان را هم کاهش می دهد و در نتیجه از هر دو سو تولید کل کاهش می یابد و چنین کاهش هزینه توزیع مجدد درآمد است.

نظریه لزوم دخالت دولت در توزیع درآمد:

این نظریه متعلق به بوکنن است.

- این نظریه بر این واقعیت استوار است که در جهان کنونی عده ای از ثروت سرشاری برخوردارند در حالیکه گروهی در فقر و فلاکت دست و پا می زنند. بسیاری از افراد بدون آنکه غیر کارآمد و تنبل باشند به دلایل مختلف کم درآمد بوده و در انتهای گروه های درآمدی قرار دارند در صورتی که بعضی برحسب تصادف و بدون داشتن لیاقت لازم و توانایی کافی ثروت بسیاری به دست آورده اند.

- بوکنن معتقد است که انتقال سوبسید به فقرا نمی تواند الزاماً عامل کاهش انگیزه کار آنها باشد بلکه به دلایلی چون امکان کسب آموزش و مهارت، بهره برداری از بهداشت و سلامت بهتر و انگیزه سرمایه گذاری برای آینده فرزندان و ... ساعات کار آنها حتی می تواند افزایش نیز داشته باشد.

- از طرف دیگر وضع مالیات بر دستمزد و درآمد به هیچ وجه دلیلی بر کاهش ساعات کار نمی باشد بلکه ساعات کار می تواند افزایش یا کاهش یافته و یا حتی ثابت باقی بماند.

نظریات مختلف پیرامون درآمد عادلانه:

۱- کسب هر گونه درآمدی از طریق هر عاملی (کار و سرمایه) در هر بازاری عادلانه می باشد، لذا نباید از آن مالیات اخذ شود.

• ۲- درآمد ناشی از انحصارات عادلانه نیست لذا باید بر آن مالیات وضع شود.

• ۳- درآمد ناشی از سرمایه عادلانه نیست
لذا باید بر آن مالیات وضع شود.

• ۴- درآمد ناشی از کار ترکیبی (کار ماهر
که به علت سرمایه گذاری روی کار به
دست آمده) عادلانه نیست لذا باید بر آن
مالیات وضع شود.

توزیع درآمد عادلانه از دیدگاه مطلوبیون:

اصل اساسی مطلوبیون :

" یک واحد درآمد اضافی برای یک ثروتمند، ارزشی کمتر از یک واحد درآمد بیشتر برای فقیر دارد. "

زیرا ثروتمندان این واحد درآمد اضافی را صرف کالاهای لوکس و غیر ضروری می نمایند در حالیکه فقرا آنها صرف کالاهای ضروری می کنند.

توزیع درآمد عادلانه از دیدگاه مطلوبیون:

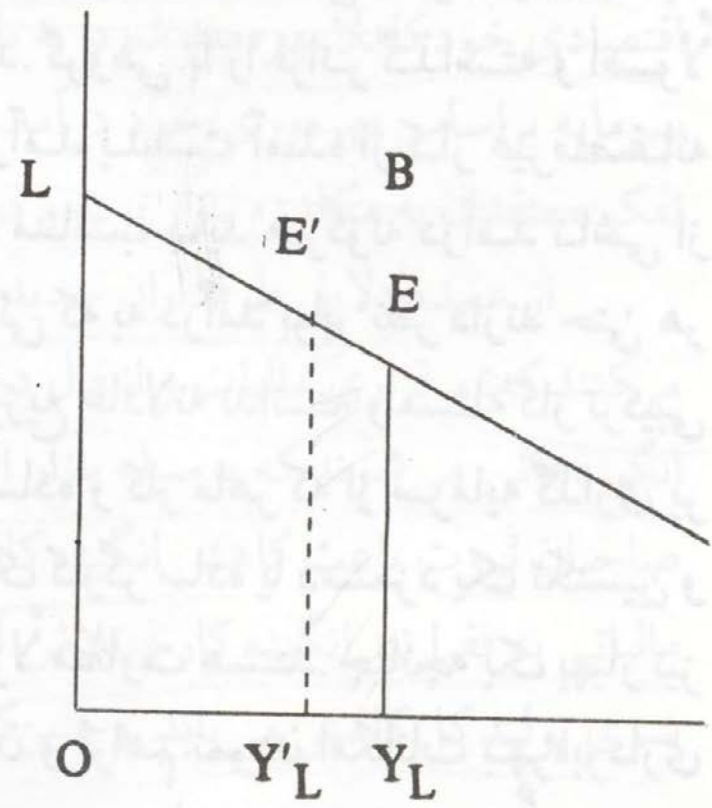
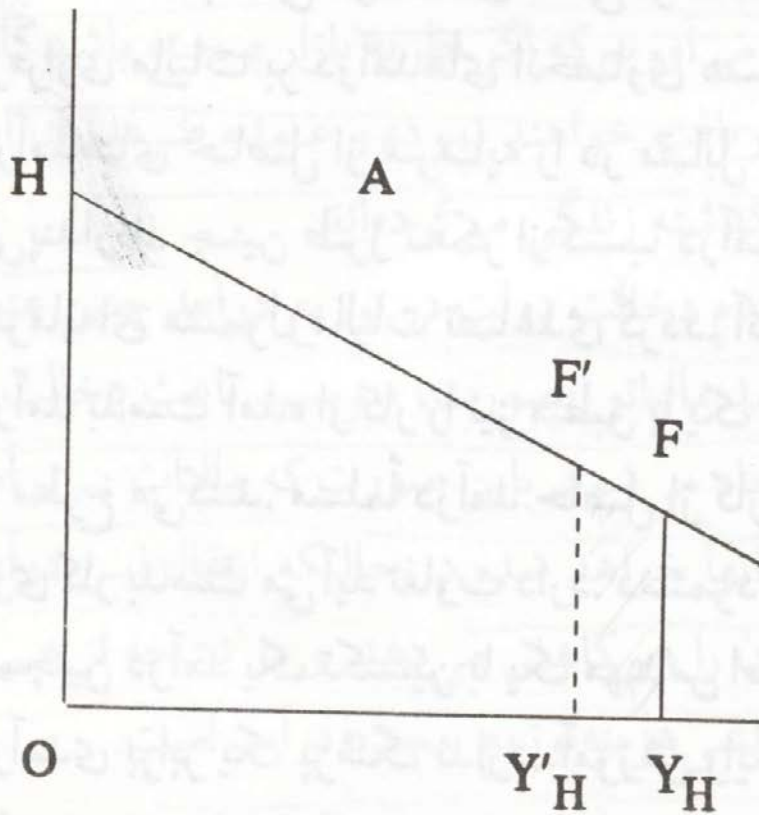
- این نظریه با اصل نزولی بودن مطلوبیت نهایی درآمد که می گوید با افزایش درآمد، مطلوبیت واحدهای اضافی درآمد کاهش می یابد، صحیح خواهد بود. لذا انتقال درآمد از ثروتمندان به فقرا موجب افزایش مطلوبیت کل جامعه می شود.

توزیع درآمد عادلانه از دیدگاه مطلوبیون:

- بنتام و جان استوارت میل علاوه بر نزولی بودن مطلوبیت نهایی درآمد، شرط یکسان بودن تابع مطلوبیت برای افراد را نیز اضافه می کنند. لذا اگر شخص A از شخص B درآمد بیشتری داشته باشد، انتقال درآمد از A به B قطعاً مطلوبیت کل جامعه را افزایش می دهد، زیرا مطلوبیت واحدهای درآمدی که A از دست می دهد برای او کمتر از مطلوبیتی است که B به دست می آورد.

توزیع مجدد درآمد در شرایط نزولی بودن مطلوبیت نهائی و وقتی
 توابع مطلوبیت یکسان هستند براساس نظریه مطلوبیون افزایش رفاه کل را
 بوجود می آورد.

تأمین منابع مالی جهت توزیع مجدد درآمد:

۱- مالیات بر ثروتمندان

۲- درآمدهای انحصاری دولت (درآمد نفت)

- سالم ترین و مناسب ترین نوع درآمد برای دولت مالیات است که درآمد عمده اکثر کشورهای جهان نیز از همین طریق تأمین می شود.
- مالیات می تواند به صورت مستقیم باشد (مانند مالیات بر درآمد) یا به صورت غیر مستقیم (مانند مالیات بر فروش و تولید نوشابه).

سیاست های توزیع مجدد درآمد:

- انتقال های نقدی یا پرداخت های نقدی
- حمایت های بهداشتی و درمانی
- آموزش حرفه ای بیکاران
- حمایت های تغذیه ای ، مسکن و ...
- سیاست جیره بندی و سهمیه و کوپن

آشنایی با تامین اجتماعی در ایران

- اصل ۲۹ قانون اساسی، برخورداری از تامین اجتماعی را همگانی دانسته و دولت را موظف کرده است که طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایتهای مالی و تامین اجتماعی را برای یک یک افراد کشور تامین کند.

- در حال حاضر تامین اجتماعی در ایران از طریق چند سازمان و ارگان صورت می پذیرد که عبارتند از:

- ۱. سازمان تامین اجتماعی
- ۲. سازمان بازنشستگی کشور
- ۳. سازمان بهزیستی کشور
- ۴. صندوقهای مستقل بازنشستگی
- ۵. کمیته امداد امام خمینی

علل الزامی بودن تامین اجتماعی

- ۱. توزیع نابرابر درآمد و شکاف درآمدی بین فقرا و ثروتمندان
- ۲. شوک های اقتصادی
- ۳. از کارافتادگی به علت کهنولت سن
- ۴. از کارافتادگی به علت حوادث

شهرنشینی و تامین اجتماعی

- تشکیلات تامین اجتماعی و بازنشستگی ارتباط نزدیک با شهرنشینی و صنعت دارد. در دوران قبل از صنعتی شدن و شهرنشینی نقش تامین اجتماعی به عهده جوامع قبیله ای و ایلی قرار داشت و اصولاً کسانی که در درون یک چنین تشکیلات خانواری و سلسله ای قرار میگرفتند در حد گذران زندگی مورد حمایت بزرگان قبیله، ایل، و یا خانوار قرار داشتند.

گروههای عمده فعالیتهای تامین اجتماعی

۱. سیستم بازنشستگی و از کارافتادگی:

در این سیستم معمولاً کسانی که به عنوان شاغل و کارکن شناخته میشوند، چه شاغل دولتی و چه کارکن بخش خصوصی برای دوره کهولت و یا وقایعی که منجر به از کارافتادگی میشود، بیمه بازنشستگی و از کارافتادگی میشوند.

- معمولاً تامین مالی این برنامه ها از طریق پرداخت سهمی از سوی کارمند و کارکن و سهمی از جانب کارفرما صورت میگیرد که تعیین نسبت سهم های فوق خود متاثر از متغیرهای مختلف است.

- از آنجا که معمولاً افراد کمتر به مشکلات آینده می اندیشند، دولت موظف میشود که در جهت تامین منافع جامعه با اقدام قانونی چنین مقرراتی را اجباری نماید.

